

EXCAVACIONS DE LA FATARELLA 30 SETEMBRE. (ACTUALITZACIÓ MATINADA). ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

Amigues i amics. Davant la imminent finalització de la campanya d'excavacions a La Fatarella, i recollint les opinions dels meus col·legues, passo a improvisar un breu i provisional balanç de les activitats realitzades, les problemàtiques viscudes i l'estat de la qüestió en el present moment.

1. La campanya d'excavació en el sector Raïmats de la línia fortificada de La Fatarella ha estat un èxit. Ha documentat, de manera determinant, un combat puntual molt intens durant els dies 14 i 15 de novembre de 1938, fites cabdals en la batalla de l'Ebre. Cal precisar, en contra del que han falsejat alguns mitjans de comunicació que ni s'ha excavat cap fossa, ni es pretenia excavar cap fossa. El material arqueològic recuperat es abundós i molt interessant, així com les estructures poliorcètiques descobertes. Les restes cadavèriques recuperades, ultra el seu alt valor emotiu, suposen també una novetat important per la recerca i pel que impliquen en l'imaginari al respecte de la batalla de l'Ebre. Altrament la col·laboració entre els grups de recerca del CSIC (Instituto Ciencias del Patrimonio) i la UB (DIDPATRI SGR 00245-2009), i l'Associació Lo Riu, ha estat del tot satisfactòria, i demostra la bondat que té la col·laboració entre entitats de recerca i societat civil. Aquesta campanya la paguem ambdós grups de recerca, amb el suport de Lo Riu i amb recursos propis. Es a dir la Generalitat no ha pagat res (no es doncs cap excavació programada). Naturalment la intervenció compta amb tots els permisos pertinents del Servei d'Arqueologia de la Generalitat i del propietari dels terrenys. D'acord amb les tradicions de bones pràctiques en recerca vam procedir a socialitzar el coneixement assolit fent públiques les descobertes en els mitjans de comunicació que en aquells moments estaven al nostre abast.

2. Dijous passat, dia 22 de setembre del 2011, en el vèrtex d'una de les trinxeres les tasques d'excavació van deixar ossos al descobert. Vam considerar que potser es tractava d'un soldat. Estava clar que no era cap fossa (ni comuna, ni individual), era un soldat aïllat. En aquest moment, cap a les 11 hores vam trucar al Servei d'Arqueologia per entendre que el cas podia entrar dins de l'article 10 de la Llei 10/2009, de 30 de juny. El Servei d'Arqueologia, al seu torn es va encarregar d'avisar al Memorial Democràtic. Atès que el Memorial Democràtic no va donar cap resposta, i constatant que havia possibilitats de tempesta, que el terreny de composició inestable presentava molts problemes, que la zona estava freqüentada per cànids, guineus i senglars i tenint en compte que venia el cap de setmana per endavant amb jornades de patrimoni vam tirar endavant amb l'excavació de les restes. Si paràvem podíem perdre informació i les restes, sense dubte, podien quedar en situació de risc quant a integritat. Continuar era doncs una qüestió simplement professional i deontològica, i a més no havia cap problema atès que a l'equip hi ha gent molt preparada, i ambdós equips de recerca apleguen antropòlegs i forenses. L'exhumació feta amb absolut rigor va acabar divendres al migdia i les restes es van salvar. Just quan s'estaven retirant les darreres restes, el Memorial va donar senyals de vida amb una trucada però no va donar instruccions precises. Es van limitar a comunicar que allò era competència de la Generalitat i que dilluns hi aniria un tècnic.

3. El dilluns 26 (quatre dies després d'haver estat avisats), finalment, va comparèixer el tècnic del Memorial i en aquest cas també del COMEBE que es va limitar a dir que aquella recerca l'havien de fer ells amb les seves empreses, que els ossos havien d'anar al memorial de les Camposines, que en cap cas les restes podien estudiar-se a Santiago o Madrid (tot i que el CSIC compta amb molts recursos de qualitat inqüestionable), i que ja veurien si ens deixarien estudiar-les a Barcelona. Tot plegat pensàvem que el Memorial ens felicitaria per la feina feta, però no. Dimarts dia 27 el tècnic del Memorial va tornar a comparèixer advertint que havia possibilitat que fóssim denunciats i que aviat vindrien a incautar-se de les restes arqueològiques (les cadavèriques i les objectuals), Cal entendre que l'advertència es feia a l'empara d'omnínmode article 2 de l'esmentada llei. Tanmateix la denuncia contra els científics difícilment podia prosperar atès que la casuística que es va donar no es contempla ni en el reglament, ni en els protocols que desenvolupen la llei esmentada, que fan referència únicament a restes trobades en superfície o be les buscades expressament en l'excavació de fosses, llocs d'enterrament o excavacions programades. En el cas que ens ocupa es tracta de l'excavació d'una trinxera, on de forma causal, inesperada i imprevisible han aparegut restes humanes. L'article 10 el vam complir amb escriure i qui va mostrar ineficàcia va ser, precisament, el Memorial.

4. El dia 28 la Generalitat de Catalunya a través de la Subdirectora General de Memòria i Pau, senyora Diana Mampel Alandete ens va comunicar que la Generalitat assumiria directament l'estudi antropològic de les restes. La comunicació es va fer per escrit i el to era correcte. L'ofici (datat en dia 27) es va entregar en ma, a peu d'excavació a les 13 h. del dijous dia 28 de setembre. No hi havia cap al·lusió a possibles denúncies o demandes d'altres materials arqueològics. La carta però no precisa ni quan, ni com s'havien d'entregar les restes cadavèriques. Es limitava a informar que el director de l'excavació seria requerit en el seu moment. Cal precisar que un dels responsables dels grups de recerca va intentar posar-se en contacte telefònic repetidament amb la Sra. Mampel per tal d'aclarir la situació, però no va haver-hi possibilitat de fer-ho. Altrament la Sra. Mampel tampoc va contestar les trucades que demandaven la possibilitat de sostenir una conversa.

5. El dia 29 La Generalitat de Catalunya (subdirecció general de Memòria i Pau de la direcció de Relacions Institucionals i amb el Parlament) feia pública una nota on deia que: "com a administració competent en la matèria, assumirà l'estudi antropològic de les restes òssies i objectes corresponents a un soldat mort en el transcurs de la batalla de l'Ebre en una trinxera de la línia fortificada de Los Raïmats". Es produïa doncs un salt qualitatiu atès que ara es demanaven també els materials del soldat. Altrament la Generalitat no reconeixia la participació de la Universitat de Barcelona (que actua en co-direcció) i reconeixia com a interlocutor exclusivament al CSIC. Oblit que pot interpretar-se com una estratègia per presentar de manera demagògica l'excavació com una intervenció estatal per apropiarse del patrimoni català (!). Tanmateix el dia 29 a la nit cap membre de l'equip havia rebut cap notificació, ni oficial ni oficiosa de la nova proposta de requisa. Per tant continuava la incertesa de qui, com i quant s'havien d'entregar els materials.

6. A tot això cal precisar que la nostra intenció es, òbviament, de ser respectuosos amb l'administració. Això vol dir acatar les lamentables decisió de la Sra. Mampel, primer i la Subdirecció que representa, atès que les fa en l'empara legal que atorga competències exclusives a la Generalitat quan a investigació i identificació de restes de desapareguts en campanyes de la Guerra Civil espanyola. Tanmateix volem fer constar que part dels investigadors de la UB també som Generalitat i que, per tant, no hi havia d'haver cap contradicció en el fet que membres (els tècnics que diu la llei) de l'administració autonòmica assumissin la recerca. Altrament això hauria de comportar un estalvi i una major agilitat. La Generalitat podria haver encarregat la feina als seus universitaris per guanyar en temps i eficàcia. La nota diu que "la Generalitat assumiria directament l'estudi antropològic" aquest directament es equívoc atès que la Generalitat ho haurà de derivar a alguna institució pròpia o empresa. Quin benefici en traurem, si és el cas, del fet que l'estudi el faci una empresa privada pagada per l'administració? Els investigadors de la UB son "més" Generalitat que qualsevol tècnic d'empresa externa. Òbviament això es un contrasentit. Els investigadors han d'investigar, i la Generalitat ha de governar i deixar la recerca als professionals.

7. Pel que fa a la participació del CSIC sobre la qual s'han difós informacions falses i de mala fe, fruit de la ignorància (com ara que els espanyols volen endur-se les restes a Madrid i que la Generalitat ho impediria), que no entrem a valorar volem explicitar que el CSIC es una institució estatal. Que el CSIC també està pagat pels catalans. Que el CSIC inverteix i ha d'invertir, quan més millor, a Catalunya. Que el CSIC te una molt bona relació amb les universitats catalanes i que històricament ha tingut una molt bona relació amb els Departaments de la Generalitat amb competències sobre universitats i recerca. No pot ser que els mateixos que reclamen més inversions de l'Estat a Catalunya condemnin, amb fal·làcies, una campanya arqueològica (la primera en l'àmbit del període contemporani que fa el CSIC a Catalunya) que implica inversió d'una institució estatal. Per intuir la professionalitat de la gent del CSIC podeu consultar: <http://guerraenlauniversidad.blogspot.com/>

8. Volem proclamar altrament que la ciència és un llenguatge universal que no te fronteres ni nacionalitat. Els investigadors del CSIC i el DIDPATRI confluïm i col·laborem en l'estudi d'aquest període i temàtica (Arqueologia del conflicte) i també ho fem amb altres grups principalment britànics i suecs i això es una bona pràctica reconeguda internacionalment. Qualsevol altra posició esdevé, senzillament, obscurantisme i provincianisme. Mai es va plantejar que el CSIC es quedés cap restà, segons els permisos tramitats la custòdia i estudi de les peces correspon a la Universitat de Barcelona. Presentar l'actitud depredadora de la Generalitat, que no ha fet absolutament res per promocionar la recerca arqueològica de la Guerra Civil. com a salvadora, contra el CSIC, de les peces de La Fatarella es una argumentació, simplement, repugnant.

9. Manifestem que continuarem investigant sobre la batalla de l'Ebre amb altres "germans" investigadors, siguin catalans, gallecs, britànics, extremenys, suecs, marroquins, libanesos o castellans; i que ho farem en sintonia amb els components de la societat civil interessats en el tema. En breu procedirem a fer

activitats de transferència de coneixement respecte al coneixement generat.

10. Volem fer constar altrament que tant el CSIC com el DIDPATRI i les seves unitats associades haguéssim garantit un estudi de màxima qualitat de les restes. Els anàlisis d'isòtops i, gairebé amb seguretat d'ADN, atès que hi ha persones físiques amb desapareguts en aquesta batalla, s'haguessin fet d'ofici, ara hauran de passar per comitès i dependran dels pressupostos. Aquesta recerca de qualitat li hagués sortit de franc a l'administració. Ara la Generalitat (El Memorial Democràtic-Comebe) haurà de delegar l'estudi a una altra institució o a una empresa després de consultar pressupostos. Altrament els adjudicataris de l'estudi no tindran el coneixement de context que van assolir els nostres arqueòlegs durant el procés d'exhumació i això serà un problema greu.

10. Demanem als responsables de la Generalitat que reflexionin, sobre la situació legal (lleis, reglaments i protocols) i la realitat del COMEBE i el Memorial Democràtic. Aquestes institucions han fet bona feina en molts aspectes, però no en arqueologia. Constatem al respecte els escassos resultats assolits en les campanyes d'urgència fetes a l'entorn dels parcs eòlics (amb espais molt extensos) a l'Ebre. Aquesta pobresa de resultats resulta difícil d'explicar quan nosaltres hem aconseguit, en tant sols deu dies, que la potencialitat de materials arqueològics es més que rellevant. Respecte a aquesta problemàtica, naturalment, restem a disposició de la Generalitat per qualsevol assessorament i si s'escau col·laboració.

11. Confirmem que la campanya arqueològica de La Fatarella i el context de la troballa de les restes del soldat mort en combat són de les més interessants i espectaculars de les aconseguïdes fins ara en referència a la Guerra Civil espanyola. Estem davant d'una fita emblemàtica pel que fa a l'arqueologia, la història i l'imaginari de la història contemporània de Catalunya. No s'entén l'interès de la Generalitat en destruir aquest patrimoni arqueològic. I parlar de destrucció no es una exageració atès que els nous responsables de recerca que designi la Generalitat difícilment podran actuar sense comptar amb el coneixement generat durant l'excavació que hauria de plasmar-se en les oportunes memòries. Al seu torn els investigadors que hem fet la feina difícilment podrem completar les memòries científiques si se'n impedeix estudiar els materials. Tot plegat implicarà una destrucció fàctica de la troballa i del que representa. Aquesta política pot respondre a ignorància, incompetència o mala fe per part de la Generalitat, i es difícil dir que es pitjor. Altrament la requisita dels materials de l'excavació es un apropiament de la recerca greu, un autèntic robatori de la feina feta per uns científics independents que serà ofertada o regalada a no sabem qui. Els nostres legítims drets a la propietat intel·lectual queden grollerament amenaçats. La nostra feina servirà, probablement, per engreixar a algun oportunista. Tal situació encara es més greu ja que la recerca no l'ha impulsat la Generalitat, atès que no l'ha pagada, i difícilment, en les condicions que tindrem, podrà exigir que traspassem resultats coherents quant a coneixement.

12. Per acabar, destacar que la campanya ha estat interessant, però encara més interessant ha estat veure el debat generat i les actituds dels diferents actors. Al capdavant en Charlie està deixant al descobert la misèria intel·lectual que ens governa i la pervivència de cultura franquista... L'espectacle que han donat la Generalitat, el Memorial, el COMEBE i alguns medis de comunicació es corprenedor. Fora màscares la denominada "Llei de Fosses" es va fer per impedir la recerca. Ara ja sabem que aquí no hi ha llibertat d'investigació sobre determinats temes. Son parcel·la exclusiva del poder i el poder farà mans i mànigues per continuar mantenint soterrada aquella llunyana guerra de la primera meitat del segle passat que encara condiciona el nostre present. Efectivament l'ombra dels vencedors es llarga.

13. La campanya d'excavació acabarà demà divendres, i continuarà el proper any. Tanmateix, havent manifestat els nostres punts de vista donem per acabada aquesta lamentable polèmica, amb el compromís que, en la mesura de les nostres possibilitats intentarem fer un seguiment dels estudis de les restes que ens impedeixen investigar i que faran altres professionals. Agraïm, amb emoció, les mostres de suport que ens heu donat: Moltes gràcies, a les persones, institucions, ajuntaments, associacions, periodistes...

Francesc Xavier Hernández Cardona. Investigador Principal del SGR 00245-2009. Telf. 670 89 23 52